

Józef Bakalarz

Kościół wobec ludzi wędrujących

Collectanea Theologica 50/1, 177-181

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. JÓZEF BAKALARZ TChr., LUBLIN

KOŚCIÓŁ WOBEC LUDZI WĘDRUJĄCYCH

W dniu 19 marca 1970 r. papież Paweł VI założył Papieską Komisję dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów¹, która prowadzi wszechstronną i dynamiczną działalność na rzecz różnych kategorii tzw. „ludzi w drodze”. Jednym z świeższych przejawów tej działalności jest jej list okólny do konferencji biskupów — *Chiesa e mobilità umana* z 26 maja 1978 r.²

Dokument ten ma charakter adhortacji, niemalże wykładu, którego wskazania są motywowane i objaśniane. W przeważającej części występują w nim elementy pastoralne, choć nie brak w nim również elementów prawnych. Te drugie mają charakter nie ściśle normatywny, ale jedynie objaśniający ustawy zasadnicze w tej dziedzinie. Do ustaw tych należy w pierwszym rzędzie konstytucja apostołska *Exsul Familia* z 1 sierpnia 1952 r.³ nazwana w liście „starym pnem, na którym wyrastają nowe pędy” (nr 28), a także: instrukcja *De pastoralis migratorum cura* z 22 sierpnia 1969 r.⁴, dyrektorium *Peregrinans in terra* z 30 kwietnia 1969 r.⁵, *Normae et facultates pro maritimorum atque navigantium spirituali cura gerenda* z 24 września 1977 r.⁶ i inne.

Ideą przewodnią listu jest treść soborowego dekretu *Christus Dominus* nr 18, który podkreśla obowiązek biskupów otoczenia specjalną opieką duszpasterską emigrantów, turystów, koczowników, podróżujących statkami i samolotami itp. Zainspirowani myślą soboru członkowie wspomnianej komisji postanowili zebrać w jednym zwięzłym dokumencie wszystkie główne aspekty dotyczące zjawisk ruchliwości ludzkiej w obecnych czasach. Należy przy tym zaznaczyć, że jest to pierwszy dokument kościelny, który w całości jest poświęcony różnym rodzajom i formom przestrzennej ruchliwości ludzkiej sprowadzonym do wspólnego mianownika duszpasterskiego. Komisja pragnie tym dokumentem ukazać światu zainteresowanie Kościoła tymi sprawami, a zwłaszcza uwrażliwić poszczególne Kościoły lokalne na potrzeby duszpasterskie „ludzi w drodze” i wskazać sposób, jak to duszpasterstwo należy prowadzić.

Pod względem treści omawiany dokument zawiera jedyną w swoim rodzaju eklezjalną wizję zjawiska ruchliwości ludzkiej (*mobilita umana*), którego nie można utożsamiać z migracją będącą tylko jedną z jego form. Jest to zjawisko, a ściślej mówiąc zespół zjawisk stanowiących równocześnie przyczynę i skutek naukowej, technicznej oraz zindustrializowanej epoki. Ma ono charakter powszechny, ale występuje w różnych rozmiarach i formach. Do zasadniczych grup ludzi wędrujących należą: emigranci (migranci), marynarze, lotnicy, koczownicy i turyści. Dokument określa te pojęcia (nr 2) włączając np. do kategorii lotników także pasażerów i członków obsługi portów lotni-

¹ AAS 62(1970) 193—197.

² AAS 70(1978) 357—378.

³ AAS 44(1952) 649—704.

⁴ AAS 61(1969) 614—649.

⁵ AAS 61(1969) 737—746.

⁶ AAS 69(1977) 737—746.

zych, a do turystów — także pielgrzymów i korzystających ze środków ruchu autostradowego. Oprócz wielkiej liczby uczestników bezpośrednich do zjawiska ruchliwości włączone są ubocznie jeszcze większe rzesze członków rodzin, kierowników i pracowników instytucji związanych z tym zjawiskiem.

Zjawisko ruchliwości, podyktowane wolnym wyborem albo przymusem (ideologicznym, politycznym, ekonomicznym), jest złożone i wielowymiarowe, w którym występują czynniki postępu, ale też powikłania i niebezpieczeństwa, zarówno w życiu jednostkowym, jak i społecznym⁷.

Dzięki niemu w świecie następuje przemieszczanie się ras i cywilizacji, kultur i ideologii. Świat staje się mały z tendencjami do zanikania w nim granic. W ludziach zaś wzrasta odczucie, że żyją jakby w jednej wiosce⁸.

Jeszcze ważniejsze są głębokie przemiany w osobowym życiu człowieka, który dzięki wędrowkom może się ubogacić, poszerzyć swą osobowość, ale też stać się ofiarą wykorzenienia, czyli wyobcowania społecznego, kulturowego, a nawet psychicznego⁹.

Szczególne znaczenie mają reperkusje wędrowki w życiu religijnym. Ruchliwość jest w tym względzie okazją i narzędziem ewangelizacji, ale w pewnych sytuacjach może przyczynić się do zerwania więzi między wiarą i kulturą, a nawet do utraty obu tych wartości¹⁰.

W noszącym z sobą blaski i cienie zjawisku ruchliwości Kościół widzi wezwanie do realizacji siebie i własnego powołania. Stara się więc być obecnym wśród ruchliwego świata, objawiając tam swe oblicze pielgrzyma na ziemi. Doceniając zaś znaczenie tego zjawiska i wynikające z niego ludzkie potrzeby, uważa za swój podstawowy i specjalny obowiązek nieustanną ewangelizację ludzi wędrujących¹¹.

Troska Kościoła o tych ludzi ma charakter powszechny. Jest zwrócona przede wszystkim ku katolikom, ale rozciąga się również na chrześcijan innych wyznań, wyznawców innych religii i wszystkich członków rodziny ludzkiej. W zależności od wymienionych kręgów ludzi bardziej lub mniej związanych z Kościołem, ten oferuje im odpowiednie dobra i pomoce. Katolikom Kościół służy przede wszystkim opieką duszpasterską, pomagając im w odnawianiu więzi pomiędzy wiarą i życiem, w przezwyciężaniu trudności i niebezpieczeństw „życia w drodze”, a ostatecznie w doprowadzeniu ich do zbawienia. Z innymi chrześcijanami chce on współpracować ekumenicznie, w imię wspólnych wartości chrześcijańskich, na płaszczyźnie religijnej i doczesnej. W dialogu z niechrześcijanami dąży do pogłębienia braterstwa narodów; zachowując szacunek dla ich autentycznych wartości religijnych pragnie równocześnie spełnić wobec nich posługę misyjną. Związany zaś wielorako z całą ludzkością Kościół chce być dla niej orędziem nadziei oraz szermierzem dążenia do jedności i braterstwa¹². Tak więc ewangelizacyjna działalność Kościo-

⁷ S. Acquaviva, *L'emigrazione: un bene o un male?*, Studi emigrazione 4(1967) nr 8, 147—152.

⁸ E. Clarizio, *Influence des migrations sur la vie internationale*, Migrazioni e turismo 5(1975) nr 3, 17—37; tenże, *Nuova dimensione pastorale della odierna mobilità umana*, Migrazioni e turismo 7(1977) nr 1, 11—23.

⁹ Commissione Episcopale Italiana per L'Emigrazione, *Direttorio di pastorale per le migrazioni*, Roma 1962, 13—20.

¹⁰ *Chiesa e mobilità umana*, nr 7; Paulus VI, *adhort. Evangelii nuntiandi* 8 XII 1975, nr 20, 21, 49 — AAS 68(1976) 5—76.

¹¹ Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 9, 48; dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Chrystus Dominus*, nr 16, 18, 23; instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, nr 4, 15.

¹² *Chiesa e mobilità umana*, nr 10—15; dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, nr 9; dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* nr 10; *adhortacja Evangelii nuntiandi*, nr 53—56.

ła wobec „ludzi w drodze” staje się odpowiednio duszpasterstwem, współpracą ekumeniczną, dialogiem i działalnością misyjną, wreszcie pracą na rzecz pokoju i jedności.

Służba Kościoła w omawianej dziedzinie winna mieć szerokie wymiary. Ma bowiem odpowiedzieć na różne sytuacje „ludzi w drodze”, z uwzględnieniem wszystkich aspektów ich życia w porządku nadprzyrodzonym i doczesnym, w ich osobowym i społecznym kontekście. Słowem powinna ona zmierzać, jak się to dziś określa, do pełnego zbawienia człowieka. Oczywiście, istotną treścią służby Kościoła jest przekazywanie wiary, co zakłada przepowiadanie słowa Bożego, zwłaszcza katechezę, posługę liturgiczną i sakramentalną, a także świadectwo czynnej miłości. Tej akcji winna jednak towarzyszyć opieka w dziedzinie społecznej, kulturowej, a nawet ekonomicznej¹³. Biorąc pod uwagę, że w świecie ruchliwości ludzkiej występują często zjawiska dyskryminacji, izolacji i wyobcowania, Kościół uważa za swój szczególny obowiązek ochronę godności osoby ludzkiej i wynikających z niej naturalnych praw człowieka i zbiorowości, zwłaszcza prawa do migrowania, posiadania własnej ojczyzny, do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa etnicznego czy publicznego wyznawania własnej religii¹⁴.

Troska o duchową opiekę nad ludźmi wędrującymi należy przede wszystkim do poszczególnych Kościołów lokalnych. Specyficzne zadania w tej dziedzinie posiada Kościół, z którego następuje wyjazd (*a quo*) oraz Kościół przyjazdu (*ad quem*). Podstawowym zadaniem tego pierwszego jest przygotowanie wiernych na doświadczenia wędrowek i przebywania w innym, często obcym środowisku w charakterze emigranta, turysty czy marynarza. Drugim ważnym zadaniem Kościoła miejsca wyjazdu jest towarzyszenie w różnej formie — o czym jeszcze niżej — swym wiernym w czasie ich wędrowek¹⁵.

Kościół przyjazdu jest „głównym powiernikiem odpowiedzialności duszpasterskiej wobec przybyszów”¹⁶. Jego zadaniem jest z rozdroży ludzkich wędrowek, czyli z kolonii emigrantów, ośrodków turystycznych, lotnisk, portów czy węzłów autostrad czynić środowiska duszpasterstwa i apostołatu. Zakłada to zorganizowanie przybyzom specjalnego przyjęcia, czyli uwzględnienia w działalności duszpasterskiej obecności przybyszów, ich sytuacji życiowej, a często również ich własnego języka i kultury¹⁷.

Wędrowki ludzkie dokonują się niejako na pograniczu Kościołów wyjazdu i przyjazdu. Stąd duszpasterstwo „ludzi w drodze” wymaga solidarnej współpracy obu Kościołów, przekraczania ich własnych partykularyzmów i wzajemnego uzupełniania się¹⁸.

Ruchliwość i wynikająca z niej swoista „nieuchwytność” ludzi zmusza do duszpasterskiej adaptacji Kościoła, który — jeśli chce towarzyszyć swym wiernym — musi przezwyciężyć zakorzenione w nim zwyczaje duszpasterstwa statycznego i ściśle lokalnego. List *Chiesa e mobilità umana* zaznacza, że diecezji i parafii nie można, w ujęciu duszpasterskim, określać w kategoriach tylko geograficznych. Owszem powinny one rozwijać swe powołanie w kierunku odśrodkowym tak, aby ich działalność sięgała tam, dokąd udają

¹³ Paulus VI, enci *Populorum progressio* 26 III 1967, nr 69 — AAS 59 (1967) 290—291; adhortacja *Evangelii nuntiandi*, nr 30—39.

¹⁴ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 27, 29, 65, 66, 79; Paulus VI, *Octogesima adveniens* 14 V 1971 nr 16—17 — AAS 63(1971) 413—414; *Chiesa e mobilità umana*, nr 17—18.

¹⁵ A. Perotti, *Rapporti giuridico-pastorali tra Chiesa di emigrazione e Chiesa di immigrazione*, Migrazioni e turismo 3(1973) nr 3, 58—62.

¹⁶ *Chiesa e mobilità umana*, nr 23.

¹⁷ *Tamże*, nr 24—25.

¹⁸ Perotti, *art. cyt.*, 60—65.

się ich wierni¹⁹. Równocześnie trzeba odnowić w nich duszpasterstwo ku wewnątrz. Z anonimowych grup czy zwykłych stacji obsługi religijnej parafie muszą przemieniać się w prawdziwe wspólnoty, ożywione duchem Ewangelii i atmosferą powszechnej miłości, a przez to otworzyć się dla różnorodnych grup przybyszów, traktowanych jako bracia, a nie obcy²⁰.

Opieka nad „ludźmi w drodze” wymaga, jak widać, adaptacji, uaktywnienia i umisyjnienia duszpasterstwa zwyczajnego (parafialnego). Trzeba jednak zastrzec, że duszpasterstwo to — choćby najbardziej żywotne — nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb i oczekiwań ludzi wędrujących²¹. Dlatego musi ono być koniecznie uzupełnione poprzez specjalne duszpasterstwo czy apostołat o charakterze pozaparafialnym, a nawet ponaddiecezjalnym, którego zasady określa konstytucja apostołska *Exsul Familia* i późniejsze dokumenty dotyczące poszczególnych grup ludzi wędrujących.

Specjalny apostołat w tej dziedzinie polega na towarzyszeniu „ludziom w drodze” i służeniu im opieką religijną, moralną i społeczną z uwzględnieniem ich sytuacji życiowej, potrzeb, języka, kultury i mentalności. Słowem musi to być apostołat wyspecjalizowany. Już sama jego nazwa wskazuje, że wymaga on osób wykwalifikowanych. Jednakże najnowsze dokumenty wskazują, że odpowiedzialność za opiekę nad „ludźmi w drodze” spoczywa na całym Ludzie Bożym. Działalność bowiem grona specjalistów nie mogłaby być skuteczna bez pomocy i wkładu wszystkich członków Kościoła²².

Nowością omawianego listu jest wysunięcie na pierwszy plan posłannictwa świeckich wobec „ludzi w drodze”. Świeccy bowiem tkwią w tych samych warunkach życia i pracy, co ich wędrujący bracia. Są więc oni w pewnym sensie w pierwszych szeregach Kościoła upowszechniającego orędzie zbawienia (nr 30). W ramach ich szerokiego pola działalności dokument wspomina między innymi możliwość katechizacji i sprawowania liturgii słowa.

W gronie wykwalifikowanych specjalistów list *Chiesa e mobilità umana* wymienia kapłanów, podkreślając apostołskie atuty kapłanów zakonnych i stowarzyszeń apostołskich. Nowością jest tutaj ukazanie szczególnej roli stałych diakonów. Podobnie jak wcześniejsze dokumenty, list akcentuje specjalne powołanie i kompetencje zakonnic w tej dziedzinie.

Najbardziej wyspecjalizowaną formą apostołatu jest instytucja kapelana przeznaczona dla duszpasterstwa określonych ugrupowań ludzi wędrujących. W całym Kościele jest znany kapelan zwany też misjonarzem emigrantów²³ i kapelanem morskim²⁴. W wielu miejscach powołuje się również kapelana turystów²⁵, kapelana koczowników, kapelana lotniska, a gdzieś tam nawet kapelana autostrad.

Sytuacja prawna kapelana różnicuje się w zależności od formy organizacji duszpasterskiej, którą kieruje. Można zaś mu powierzyć parafię perso-

¹⁹ *Chiesa e mobilità umana* nr 20, 21, 26, 27; por. J. Bakalarz, *Obowiązki duszpasterskie proboszcza wobec emigrujących parafian*, *Collectanea Theologica* 45(1975) z. 4, 217—221.

²⁰ *Chiesa e mobilità umana* nr 20, 22—27; por. J. Bakalarz, *Duszpasterska troska miejscowego proboszcza o imigrantów*, *Roczniki teologiczno-kanoniczne* 23(1976) z. 5, 73—83.

²¹ Por. instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, nr 15.

²² *Tamże*, nr 14; encyklika *Populorum progressio*, nr 68—69; *Chiesa e mobilità umana*, nr 29.

²³ A. Caretta, *I missionari degli emigranti nella Costituzione Apostolica „Exsul Familia”*, Roma 1957.

²⁴ *Normae et facultates pro maritimorum*, nr 8, 4.

²⁵ *Dyrektorium Peregrinans in terra*, nr 22.

nalną, misję duszpasterską, misję zwykłą, wikariat czy jeszcze innego typu placówkę²⁶. Za każdym razem jego funkcja winna być duszpastersko powiązana z Kościołem lokalnym, zarówno z którego przybył, jak i gdzie spełnia swą posługę. W ten sposób kapelan pełni rolę pomostu pomiędzy obu Kościołami.

Do kierowania duszpasterstwem „ludzi w drodze” są potrzebne specjalne instytucje kościelne, wśród których list *Chiesa e mobilità umana* omawia tylko dwie, a mianowicie Papieską Komisję dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów — przeznaczoną do kierowania tym duszpasterstwem w całym Kościele²⁷ oraz komisje konferencji biskupów, które czynią to samo na płaszczyźnie krajowej. Według dotychczasowych postanowień Kościoła poszczególne rodzaje ruchliwości winny być reprezentowane przez oddzielne komisje biskupie. Nowością listu (nr 38) jest wskazanie możliwości tworzenia komisji, które by na wzór wspomnianej komisji papieskiej obejmowały wszystkie rodzaje ruchliwości ludzkiej, albo przynajmniej niektóre z nich. W ten sposób dokument otwiera drogę do powstania przy poszczególnych konferencji biskupów krajowej centrali (z odpowiednimi sekcjami) duszpasterstwa „ludzi w drodze”.

Zorganizowanie i kierowanie opieką nad wędrującymi wymaga ciągłego śledzenia i obiektywnej oceny zjawiska ruchliwości ludzkiej. To zaś rodzi potrzebę stworzenia specjalnych ośrodków studiów interdyscyplinarnych, przeznaczonych dla badania i konfrontacji poglądów oraz doświadczeń z tej dziedziny socjologów, psychologów, antropologów, ekonomistów, prawników, moralistów i teologów, a także duszpasterzy²⁸.

Nowy dokument akcentuje potrzebę specjalnego przygotowania duszpasterzy ludzi wędrujących. Przygotowaniem tym należy objąć ogół kleryków w seminariach duchownych, a także księży podczas różnych form odnowy duszpasterskiej. Kapelanom zaś różnych grup konferencje biskupów winny zapewnić dodatkową formację duchową, naukową i pastoralną w przeznaczonym do tego celu specjalnym kolegium, bądź w wyspecjalizowanych seminariach czy instytutach duszpasterskich²⁹.

Przedstawione tutaj kanoniczno-pastoralne zasady duszpasterstwa mają charakter ogólny, gdyż dotyczą wszystkich ludzi wędrujących. W działaniu zasady te wymagają uzupełnienia wskazaniami bardziej praktycznymi, dotyczącymi poszczególnych sektorów tego duszpasterstwa. Te zaś znajdują się we wspomnianych na początku aktach normatywnych oraz w wydanych w 1978 r. przez Papieską Komisję dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów sześciu instrukcjach poświęconych kolejno: duszpasterstwu emigrantów, apostołatowi morza, apostołatowi lotnictwa cywilnego, duszpasterstwu koczowników, duszpasterstwu turystów oraz apostołatowi autostrad³⁰.

²⁶ J. Bakalarz, *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła zachodniego*, Lublin 1978, 91—96.

²⁷ E. Clarizio, *Panorama sul „mondo in movimento” in rapporto alla missione pastorale*, *Migrazioni e turismo* 4(1974) nr 3, 91—94.

²⁸ *Chiesa e mobilità umana*, nr 40; por. Paulus VI, motu proprio *Ecclesiae Sanctae* 6 VIII 1966, I nr 9 — AAS 58(1966) 757—787.

²⁹ Dekret *Christus Dominus*, nr 17, 18, 29; dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, nr 7, 10, 19; dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, nr 18; *Ratio fundamentalis institutionalis sacerdotalis* 6 I 1970, nr 1, 84, 101 — AAS 62(1970) 321—384; *Chiesa e mobilità umana*, nr 33.

³⁰ *Migrazioni e turismo* 8(1978) nr 2, 71—195.